

Yhteenkiedottu kansainvälinen ja kansallinen

Johanna Rainio-Niemi¹

Pasi Ihalainen & Antero Holmila (toim.) (2022): *Nationalism and Internationalism Intertwined: A European History of Concepts Beyond the Nation State*. New York: Berghahn Books, 364 s.

Pasi Ihalaisen ja Antero Holmilan toimittama teos *Nationalism and Internationalism Intertwined: A European History of Concepts Beyond the Nation State* avaa näkymän käsitteisiin, joita historialliset toimijat eri eurooppalaisissa yhteyksissä ovat käyttäneet kuvatessaan poliittista, taloudellista tai muuta yhteiskunnallista elämää kansallisen yhteiskunnan ja valtion tuolla puolen. Johdannon ja johtopäätösten ohella kirja koostuu yhteensä peräti neljästätoista artikkelista, joiden aikajänne ulottuu 1700–1800-lukujen taitteesta näihin päiviin. Teoksen päättävät Glenda Sluga (European University Institute) teokseen kirjoittamat jälkisanat.

Ihalaisen ja Holmilan toimittama teos osallistuu monella tapaa juuri niihin tutkimuksiin keskusteluihin, jonka johtavia nimiä esimerkiksi Sluga omilla ja yhdessä muiden kanssa tuottamallaan julkaisuilla on viime vuosikymmeninä ollut. Ytimessä ovat kysymykset siitä, miten perinteisesti kansallis- ja Eurooppa-keskeisen (kansallisen, läntisen) historiankirjoutuksen traditioita voi avata ja miten toisaalta purkaa usein mekaanisia erotteluita yhtäältä kansalliseen ja toisaalta kansainväliseen historiaan. Ratkaisuja on haettu niin globaalista kuin ylirajaisista ja poikkikansallisista tutkimusotteista, joille kaikille yhteistä on pyrkimys kurkotaa kansallisen ja kansallisvaltiokeskeisen, eurooppalaisen/läntisen ja Eurooppa-/länsikeskeisen katseen tuolle puolen.

Ihalaisen ja Holmilan toimittama teos keskittyy etenkin siihen, miten eurooppalaisten yhteiskuntien kansainvälisyydestä käytyjen keskusteluiden käsitteistöissä heijastuu kansallisen ja kansainvälisen tiivis yhteenkietoutuminen erilaisine ajallisine, paikallisine ja teemaattisine muunnelmineen. Kirjan aloittavat Charlotta Wolffin valistuksen sekä Friedeman Pestelin ja Pasi Ihalaisen Ranskan vallankumouksen ajan keskusteluita kuvaavat artikkelit. Avaamalla keskusteluita, joille myöhempi kansallisvaltiokeskeinen kansainvälisyyskäsitteistö oli vielä tuntematon tai vasta oraalla, aloitustekstit luovat hyvän lähtökohdan kirjan seuraaville luvuille, joissa kansainvälisen ja kansallisen yhteenkietoutuminen ja rinnakkaisuus muuttuu vuosikymmen vuosikymmeneltä hallitsevammaksi.

Vaikka kirjan teksteissä nousee esiin monia itsessään ei-kansallisvaltiollisia teemoja (humanitarismi, universalismi, varhainen kosmopolitanismi) sekä monia lähtökohdiltaan ylirajaisia tai poikkiyhteiskunnallisia liikkeitä, asettuu pääpaino nimenomaan siihen, miten kansallisen tuolle puolen sijoitettu 'kansainvälinen' ja 'kansallinen' kietoutuvat yhteen, muovaten ja rakentaen toinen toistaan – myös silloin, kun suhde on jännitteinen tai sen luonteesta valitsee useampia tulkintoja. Vaikka useammassa tekstissä viitataan käsitteiden kuten kosmo-

1 VTT, apulaisprofessori, Helsingin yliopisto, <johanna.rainio@helsinki.fi>

politanismi tai internationalismi tunnetuihin negatiivissävyisiin (poliittisiin, jopa kielellis-etnisiin) mielle yhtymiin, on kiinnostavaa havaita, että tässä käsitehistoriallisessa suurkairauksessa nämä jäävät kuitenkin lopulta marginaaliin. Kansallinen ja kansainvälinen eivät juurikaan asetu toisensa pois sulkeviksi. Tämä voi johtua sekä siitä, että yhteisenä käsitehistoriallisena lähtöpisteenä on ollut nimenomaan kansainvälisen käsite, mutta myös siitä, millaisia digitaalisesti saatavilla olevia tekstikorpuksia tarkastelun kohteeksi on kokonaisuutena ottaen päätytty.

Eräänlaiseksi kansainvälisyys-käsitteen läpimurtovuosikymmeneksi asettuu Jani Marjasen ja Ruben Rosin brittiläisten, espanjalaisten, saksalaisten ja ranskalaisten aineistojen pohjalta 1860-luku. Tämä asettuu hyvin linjaan olemassa olevan historiallisen järjestö- ja liiketutkimuksen kanssa. 1860-luvulta eteenpäin Euroopassa perustettiin kiihtyvällä vauhdilla nimenomaan kansainväliseksi (engl. *international*) nimettyjä järjestöjä ja julkaisuja. Pääväyläksi, jonka kautta tähän kansainväliseen toimintaan eri maiden yhteiskunnista osallistuttiin, vakiintuivat puolestaan kansalliset alajärjestöt. Nämä kehityskulut, niiden variaatiot, (poliittiset) jännitteisyydet ja käsitteelliset avaruudet käyvät havainnollisella tavalla ilmi Pauli Kettusen (sosialismi), Tiina Kinnusen (feminismi) sekä Pasi Ihalaisen ja Jörn Leonhardin (”ei-sosialistinen” internationalismi) artikkeleista. Esiin nousee yhtäältä se, kuinka kansallista ja kansallisvaltiota tarvittiin toimeenpanemaan lähtökohdiltaan internationalistisia tavoitteita käytännössä (erit. Kettunen) sekä toisaalta se, kuinka kansainvälistä käytettiin ja tarvittiin vahvistamaan kansallista kotimaassa (erit. Kinnunen). Kansallinen ja kansainvälinen alkoivat yhä vahvemmin kulkea käsi kädessä, mutta niin kulkivat myös yhteiskunnallisinstituutionaalinen kehitys ja tämän kehityksen aikakauden aineistokorpuksiin jättämät nyt digihistorian keinoin esiin kaivetut käsiteheijastumat.

Kirjan puolivälissä useampi artikkeli peilaa käsitteemuuntumien pidempiä ajallisia kaaria valituilla kansainvälisen elämän ja toiminnan sektoreilla. Joris van Eijnattenin ja Pasi Ihalaisen tekstissä esiin nousevat tavat käsitteellistää ekumeenisen yhteyden ajatusta alankomaalaisissa, brittiläisissä ja ruotsalaisissa parlamenttikeskusteluissa ajanjaksolla 1880–2020. Antero Holmila valottaa kiinnostavalla tavalla internationalismin määrittelyitä olympialiikkeen piirissä 1890–1990, ja Mats Andrén ja Joris van Eijnatten tutkivat Euroopan yhdentymisaatteen, eurooppalaiseen ja kansalliseen identiteettiin liittyviä käsitteellistyksiä Britannian, Ruotsin ja Alankomaiden parlamentti- ja aikalaiskeskusteluissa 1940-luvun lopulta 1980-luvulle. Näissä artikkeleissa kosketetaan myös aikoja, joina kansainvälisyys yhä vahvemmin kanavoitui virallisesti valtiokeskeisiin raameihin. Tämäkin tulee teksteistä ilmi, joskin pitkät aikarajaukset kiinnittävät huomion pikemminkin tietyn aihealueen kuin jonkin tietyn aikakauden kansainvälisyyskäsitteisiin. Hagen Schulz-Forbergin maailmantalouden käsitteeseen etenkin saksalaisissa ja Kansainliiton keskusteluissa keskittyvä teksti sivuaa jossain määrin myös toisen maailmansodan jälkeistä aikaa. Muutaman nimenomaan 1930–1950-lukuihin keskittyvä teksti olisi tässä kohdassa ollut tervetullut lisä kokonaiskuvaan.

Kirjan loppupuolella ajallinen fokus tarkentuu kohti nykyaikaa. Kun kansainvälisyys kirjan alkupuolella määrittyy monessa suhteessa pääasiassa eurooppalaiseksi tai Eurooppakeskeiseksi, nyt kansallisvaltiovetoiseksi vakiintuneen järjestökansainvälisyyden rinnalle nou-

sevat (jälleen) globaalimmat oikeuksiin ja oikeudenmukaisuuteen, humanitarismiin ja universalismiin liittyvät teemat. Norbert Götz ja Iréne Hermann käsittelevät humanitaarisen ei-valtiollisen järjestökentän kehitystä keskittyen etenkin lippulaiva Punaisen Ristin sekä humanitaarisen avun kentällä haastajaksi nousseen Lääkärit ilman rajoja -liikkeen suhteisiin. Tarkastelussa liikutaan 1960–1970-lukujen dekolonisaation ja moninaisten valtapoliittisten jännitteiden aikakaudesta 1990-lukulaiseen humanitarismin kultakauteen ja valotetaan keskusteluita universalismin ja humanitarismin rajallisuuksista ja eurooppalaisista/imperialistisista painolasteista. Saman tyyppisiä kysymyksiä, mutta eurooppalaisten kansallisten yhteiskuntien kehyksissä käsittelee Juho Saksholm. Suomalaisia, ruotsalaisia sekä länsisaksalaisia opiskelija- ja uusvasemmistolaisia julkaisuja analysoimalla Saksholm avaa sitä, miten kansainvälisyyden yhä globaalimmat, etelä–pohjoinen-jännitteisiin liittyvät poliittisuudet heijastuivat globaalin pohjoisen yhteiskunnallisen liikehdinnän käsitteistöissä.

Kirjan kahdessa viimeisessä luvussa liikutaan aivan tuoreimmassa lähihistoriassa. Miina Kaarkoski tarkastelee kansainväliseen ilmastopolitiikkaan ja oikeudenmukaisuuteen liittyvien käsitteiden käyttöä saksalaisissa, brittiläisissä ja Euroopan parlamentin keskusteluissa vuosina 1992–2019, ja Viktória Ferenc, Petteri Laihonon sekä Taina Saarinen avaavat kansainvälisen ja kansallisen dynamiikkaa suomalaisessa ja unkarilaisessa korkeakoulutusta koskevassa lainsäädännössä.

Selvimmän uutta avaavan lisänsä Ihalaisen ja Holmilan teos antaa nimenomaan menetelmällisellä puolella – järjestelmällisen, digihistoriallisia välineitä hyödyntävän analyysitansa kautta. Kirja valaisee mainiosti uusien digihistoriallisten aineistojen ja menetelmien mahdollisuuksia, mutta kiinnittää huomiota myös ennalta rajattujen ja valikoitujen aineistokorpusten käytön tuottamiin selitysvoiman ja -laajuuden rajoihin. Digitaalisiin aineistoihin tehdyille hauille on lähtökäsitteeksi valittu sana kansainvälinen/*international*, jonka erilaisista kielellisistä ja kieliopillisista muodoista käsin kansallisen ja kansallisvaltion ”tuolla puolen” olevaa kansainvälistä poliittista, taloudellista ja kulttuurista käsitteistöä (semanttiset klusterit ja kentät) on erilaisista tutkimuspositioista ja erilaisilla aikajänteillä kartoitettu. Vaikka kirjan artikkelimäärä saattaa tuntua suurelta, se on myös vahvuus, sillä volyymin kautta menetelmällisten vaihtoehtojen kirjo tulee käytännönläheisesti esiin. Osa artikkeleista nojaa vahvasti valikoitujen digitoitujen historiallisten aineistokorpusten analyysiin. Tämä tuottaa varsin samankaltaisen perusrakenteen, joka paikoitellen vie toisteisuuden rajoille. Tasapainoa löytyy kuitenkin teksteistä, joissa lähestymistapa on löyhemmin aineistokorpuksessa havainnoituun kytkeyty ja perinteisemmin kontekstualisoiva.

Kaiken kaikkiaan digihistorian paljolti kvantitatiiviset, jossain määrin jopa mekaaniset välineet eivät todellakaan jää teoksessa irrallisiksi, vaan niiden käyttöä avataan kiitettävän monessa yhteydessä. Myös johdantoluvussa (Ihalainen ja Holmila) menetelmät kytetään huolellisesti sekä kansallista katsetta purkavaan paradigmaattiseen keskusteluun että käsitehistoriallisen lähestymistavan suuntauksiin (erit. Steinmetz, Freeden, Skinner ja Koselleck). Sanahakuihin ja käsitekytkentöihin perustuvien digitaalisen aineistotyökalujen yhteensopi- vuus käsitehistoriallisten koulukuntien lähestymistavan kanssa käy selvästi ilmi.

Ihalaisen ja Holmilan toimittamana teos on yksistään menetelmiensä puolesta tutustumisen arvoinen. Myös sisällöllisesti se rikastaa ja tarkentaa kuvaa kansainvälisyyden saamista monista merkityksistä ja niiden pitkistä, monitasoisesta vuorovaikutuksesta kansallisen käsitteistöjen kanssa. Keskeisen tärkeäksi vahvistuu pääotsikossa esiintyvä sana *intertwined*, yhteenkiedottu tai yhteenkietoutuva. Voi olla, että tämä *yhteenkietoutuminen* on ollut hanketta alusta alkaen siivittänyt olettama, mutta vähintään se on projektin lopputulos.

Mahdollisena tulevana tutkimuskysymyksenä voi tämän teoksen lukemisen jälkeen pohdita, missä määrin yhteenkietoutuminen, jonka ajallinen kehityskaari ja sisällöllinen moninaisuus Ihalaisen ja Holmilan teoksessa monisävyisesti nousee esiin, on itsessään nimenomaan eurooppalaisille, kansallisesti jäsentyneille yhteiskunnille, valtioille ja julkisuuksille tyypillinen, ominaispiirteinen tapa ymmärtää niin kansallinen, kansainvälinen kuin niiden vuorovaikutus. Miltä analyysi näyttäisi ei-eurooppalaisessa kontekstissa? Toinen kysymys, johon teoksessa jo käytössä olleiden menetelmien ja sen tulosten pohjalta voisi lähteä vastaamaan on kysymys siitä, miltä näyttäisi kansallisen ja kansainvälisen määrittelyiden yhteenkietoutunut eurooppalainen historia, jos sitä peilattaisiin ristiin teoksen teksteissä monessa kohtaan esiin nousseiden rauhan ja sodan käsitteistöjen kanssa.